

CZU: 341.645:343.353(478)

[http://doi.org/10.59295/sum8\(168\)2023_18](http://doi.org/10.59295/sum8(168)2023_18)

ANALIZA HOTĂRÂRILOR CtEDO DE CONSTATARE A ÎNCĂLCĂRII ART. 3 DE CĂTRE REPUBLICA MOLDOVA PRIN APLICAREA FORȚEI EXCESIVE LA REȚINERE

*Veronica POZNEACOVA,**Universitatea de Stat din Moldova*

În conformitate cu prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant reprezintă un drept absolut, care nu poate fi restrâns nici în cele mai dificile situații, ca lupta cu terorismul și criminalitatea organizată. În pofida interdicției absolute de aplicare a rețelor tratamente, art. 3 din Convenție rămâne unul din cele mai des încălcate articole de către autoritățile Republicii Moldova. În perioada 2019-2022 Curtea a constatat încălcarea dreptului de a nu fi supus rețelor tratamente prin aplicarea față de reclamant a forței excesive la reținere și percheziționare. CtEDO în jurisprudența sa a dezvoltat standardele, care se aplică la calificarea încălcării art. 3 prin abuzul de forță, printre care „proba dincolo de orice dubiu rezonabil”, prezumție de aplicare a rețelor tratamente și proporționalitatea aplicării forței. În cadrul studiului dat, ne propunem să analizăm încălcările constatate de CtEDO în cauza Prepeșița c. Republicii Moldova cerere nr. 50799/14 din 23 iunie 2014, decizie din 3 decembrie 2019, cât și să analizăm problemele sistemice, care determina prezența abuzului de forță la reținere.

Cuvinte-cheie: forță, reținere, drepturile omului, rele tratamente.

THE ANALYSIS OF ECtHR DECISIONS CONDEMNING THE REPUBLIC OF MOLDOVA FOR THE VIOLATION OF THE ART. 3 THROUGH THE USE OF EXCESSIVE FORCE DURING ARREST

According to the provisions of the European Convention on Human Rights, the right not to be subjected to torture, inhuman and degrading treatment is an absolute right, which cannot be restricted even in the most difficult situations, such as the fight against terrorism and organized crime. Despite the absolute prohibition of application of ill-treatment, the art. 3 of the Convention remains one of the most frequently violated articles by the authorities of the Republic of Moldova. In the period 2019-2022 the court found violation of the right not to be subjected to ill-treatment by applying the excessive force during arrest. ECtHR developed the standards, which apply to the qualification of violation of art. 3 by abuse of force, including „evidence beyond reasonable doubt”, presumption of application of ill-treatment and proportionality of application of force. In this study, we analyze the violation of the art. 3 founded by the ECtHR in the case Prepeșița v. Republic of Moldova application no. 50799/14 of 23 June 2014, decision of 3 December 2019, and identification of the systemic problems, which determine the presence of abuse of force at arrest.

Keywords: force, detention, human rights, ill-treatment.

Introducere

Recurgerea abuzivă la forță reprezintă una dintre încălcările constatate de către CtEDO în hotărârile contra Republicii Moldova. În perioada 2019-2022, abuz de forță la reținere/efectuare a percheziției a fost constatat de Camera CtEDO în cazurile Prepeșița c. Republicii Moldova cerere nr. 50799/14 din 23 iunie 2014, decizie din 3 decembrie 2019 [1] în aspectul recurgerii la forță excesivă la reținere și Mîtu c. Republicii Moldova cerere nr. 23524/14 din 23 iunie 2014, decizie din 30 iunie 2020 [2] în aspectul recurgerii abuzive la forță la efectuarea percheziției. Importanța acestor hotărâri se manifestă prin sublinierea problemelor sistemice prezente în cadrul exercitării atribuțiilor organelor polițienești, care necesită elaborarea unui mecanism complex pentru prevenirea încălcărilor ulterioare. Analiza hotărârilor CtEDO de constatare a încălcării art. 3 prin abuz de forță la reținere și percheziționare este esențială, mai ales prin prisma aprecierii proporționalității forței aplicate față de persoana reținută sau percheziționată și a criteriilor aplicate de Curte pentru a constata încălcarea dreptului de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant la reținere.

Circumstanțe de fapt

În cauza *Prepelețu c. Republicii Moldova* cerere nr. 50799/14 din 23 iunie 2014, decizie din 3 decembrie 2019 fața de reclamant a fost aplicată forța fizică excesivă în momentul reținerii. Acesta a fost împins și lovit de către polițiști, a căzut, însă a fost lovit în continuare, în timp ce se afla pe pământ. Unul dintre polițiști i-a răsucit brațul stâng la spate, moment în care reclamantul a simțit o durere acută. Un alt ofițer de poliție i-a ținut brațul drept și l-a lovit în regiunea coastelor. Ulterior reclamantul a fost dus la o secție de poliție unde se presupune că a fost în continuare maltratată. După eliberarea reclamantului, care a avut loc în ziua reținerii, acesta a fost examinat medical, fiind constatată prezența multiplelor zgârieturi și vânătăi pe frunte și față, vânătăi pe piept și în regiunea coastelor și o fractură a brațului stâng. Urmărirea penală pe baza maltratărilor a fost pornită și încetată de trei ori. Unul dintre martori a fost influențat de către ofițerul de urmărire penală să depună declarație că reclamantul nu a fost maltratată.

Principii generale

Curtea a reiterat că în procesul arestării unei persoane, orice recurgere la forța fizică, care nu a fost strict necesară și determinată de către conduita celui reținut înjosește demnitatea umană și este, în principiu, o încălcare a dreptului enunțat la articolul 3 din Convenție [1, § 33]. În conformitate cu prevederile art. 3 din Codul de conduită a oamenilor legii, forța poate fi aplicată numai atunci când este necesar, pentru a preveni comiterea unei infracțiuni sau pentru a facilita privarea de libertate a unei persoane; armele de foc pot fi folosite, numai dacă nu există alte mijloace, doar în cazul în care suspectul amenință viața altor persoane sau opune rezistență folosind el însuși arme de foc [3]. Forța aplicată în timpul reținerii trebuie să fie strict proporțională pericolului social determinat de comportamentul persoanei reținute. Aplicarea forței este justificată pentru a preveni comiterea infracțiunii, de exemplu, în cazul tentativei la comiterea unei infracțiuni, care atentează la viața și sănătatea persoanei sau pentru a reține și mobiliza făptuitorul după comiterea infracțiunii cu scopul de a-l transporta în secție de poliție. Cu toate acestea, este inadmisibilă aplicarea forței fizice față de o persoană mobilizată, ceea ce încalcă principiile proporționalității și necesității aplicării forței de către colaboratorii organelor de drept.

În această ordine de idei, în cazul în care persoana opune rezistență, reprezentanții statului au dreptul să aplice forța fizică, mijloace speciale, armă neletală și, în final, armă letală. Forța fizică și mijloace speciale trebuie să fie aplicate gradual, cu evaluarea strictă a pericolului social al persoanei, vârstei, sexului, rezistenței, agresivității, prezenței sau lipsei armei, forța aplicată fiind strict necesară pentru imobilizarea și reținerea persoanei. Depășirea limitelor aplicării forței fizice și a mijloacelor speciale va determina analiza gradului de depășire a forței necesare la reținere și evaluare, dacă acest abuz de forță se încadrează sau nu în tratamentul inuman și degradant.

Înaltă Curte menționa că în cazul în care o persoană este vătămată în timpul detenției sau în timp ce se află sub controlul poliției, orice astfel de leziune corporală determină apariția prezumției puternice că persoana respectivă a fost supusă unor rele tratamente. Statul este obligat să ofere o explicație plauzibilă a modului în care au fost cauzate vătămări, în caz contrar poate fi constatată încălcarea articolului 3 din Convenție [1, § 34]. În timpul în care persoana se află în custodia poliției, statul este obligat să garanteze respectarea drepturilor acesteia, printre care, în special, dreptul la viață, dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant, dreptul la siguranță, cât și respectarea altor drepturi prevăzute de legislație, inclusiv prin asigurarea corespunzătoare a condițiilor materiale de detenție, accesului la asistență medicală și asistență juridică prevăzute de standardele universale și regionale și transpuse în legislația națională. În acest context, orice leziuni corporale ale persoanei private de libertate trebuie să fie documentate, fiind stabilită sursa de apariție a acestora. În cazul în care autoritățile nu pot prezenta probele suficiente și convingătoare a sursei vătămarilor persoanei deținute, ce nu poate fi incriminată statului, apare prezumția puternică a aplicării relelor tratamente. Această prezumție se bazează pe obligația statului de a respecta drepturile persoanelor reținute, de a documenta starea de sănătate a acestora, de a stabili sursa vătămarilor corporale, dacă acestea apar în timpul detenției și de a investiga cazurile de pretinsă aplicare a relelor tratamente de către reprezentanții statului sau alți cazurile de aplicare a violenței de către codeținuți. În plus, reprezentanții statului au acces la toată documentația, care permite probarea neaplicării relelor tratamente față de persoana în custodia statului.

În evaluarea probelor, Curtea aplică standardul probei „dincolo de orice dubiu rezonabil”. O astfel de probă poate rezulta din coexistența unor interferențe suficient de puternice, clare și concordante sau a unor prezumții de fapt incontestabile. Dacă evenimentele în cauză sunt în întregime sau în mare parte în competența exclusivă a autorităților, ca și în cazul persoanelor aflate în custodia statului sub controlul autorităților, vor apărea prezumții puternice de fapt cu privire la vătămarile survenite în timpul unei astfel de rețineri. Într-adevăr, se poate considera că sarcina probei revine autorităților pentru a oferi o explicație satisfăcătoare și convingătoare [1, § 35] a originii vătămarilor respective. Prin urmare, CtEDO poate constata încălcarea articolului 3 în două cazuri și anume: în cazul în care din starea de fapt rezultă că vătămarile suferite de către reclamant nu pot avea a altă origine, decât cea invocată de către victimă sau dacă există o prezumție de aplicare a torturii, tratamentului inuman și degradant, care nu poate fi răsturnată de către reprezentanții statului prin prezentarea probelor relevante. Aceste încălcări se încadrează în violarea articolului 3 sub aspect material, fiindcă statul nu respectă obligația negativă de a se abține de la aplicarea relexor tratamente față de persoanele reținute.

Curtea a reiterat că, în cazul afirmațiilor credibile a unei persoane, că aceasta a suferit din cauza tratamentului contrar art. 3 din partea poliției sau a altor agenți ai statului, această afirmație, coroborată cu datele generală a statului în temeiul articolului 1 din Convenție de a „asigura tuturor persoanelor în jurisdicția sa respectarea drepturilor și libertăților definite în ... [Convenția]”, impune implicit necesitatea existenței investigației oficiale eficiente. Ca și în cazul unei anchete în temeiul articolului 2, o astfel de anchetă trebuie să determine identificarea și pedepsirea celor responsabili. În caz contrar, interzicerea generală a torturii și a tratamentelor și pedepselor inumane și degradante ar fi, în pofida importanței fundamentale a acestea, una ineficientă în practică și ar face posibilă, în unele cazuri, existența abuzului din partea agenților statului de drepturile celor aflați sub controlul lor cu impunitate virtuală [1, § 36]. Obligația investigării plângerilor de aplicare a torturii, tratamentului inuman și degradant, reprezintă o obligație pozitivă de mijloc, ci nu de rezultat. Autoritățile statului sunt obligate să desfășoare o investigație eficientă pentru a stabili toate circumstanțele cauzei, originea vătămarilor corporale, dacă se constată prezența acestora, analiza tuturor probelor relevante, pentru a determina dacă a avut loc încălcarea articolului 3 din Convenție. Curtea analizează prin prisma observatorului independent acțiunile întreprinse de către autorități și eficiența acestora. Pentru ca statul să execute obligație de investigare a plângerilor de aplicare a torturii, tratamentului inuman și degradant trebuie să fie realizate toate procedeele probatorii relevante printre care: audierea martorilor, a colaboratorilor organelor de drept, efectuarea expertizei medicale și a celei psihologice, efectuarea confruntărilor, cât și efectuarea altor procedee probatorii prevăzute de legislația națională. Standardul aplicat de Curte nu implică neapărat imposibilitatea refuzului de pornire a urmăririi penale pe motivul lipsei componentei de infracțiune. Cu toate acestea, în jurisprudența sa Curtea examinează motivul și temeiul adoptării acestui refuz. În cazul în care probele acumulate determină un observator independent să concluzioneze că în cazul de față nu este prezentă o componentă de infracțiune, refuzul de pornire a urmăririi penale nu va fi calificat ca încălcarea articolului 3 din Convenție. Totuși, în situația în care acest refuz a fost dictat de preluarea versiunii colaboratorilor organelor de drept ca versiune de bază, neefectuarea acțiunilor procesuale și prezența impunității acestor colaboratori, Înalta Curte va constata încălcarea obligației procedurale, care reiese din prevederile articolului 3 din Convenție.

Încălcarea obligației de investigare a relexor tratamente duce la formarea impunității colaboratorilor organelor de drept, care vor fi tentați să aplice tortura, tratament inuman și degradant, cunoscând că nu sunt trași la răspunderea penală pentru faptele săvârșite. Impunitatea colaboratorilor organelor polițienești, pe de o parte, poate determina neîncrederea generală a populației în sistemul de justiție și sentimentul de neliniște, pornind de la faptul că persoanele nu sunt protejate de la abuzuri, iar, pe de altă parte, tentația colaboratorilor organelor de drept de a recurge abuziv la forța fizică și de a se autoafirma prin înjosirea persoanelor deținute. În plus, neinvestigarea plângerilor de aplicare a relexor tratamente duce la diminuarea calității generale a justiției, din cauza faptului că persoanele private de libertate sub presiune sunt impuse să depună declarații auto-încriminatoare.

Ancheta privind acuzațiile grave de rele tratamente trebuie să fie una amănunțită. Autoritățile întotdeauna trebuie să depună eforturi pentru elucidarea celor întâmplate și nu ar trebui să se bazeze pe concluzii

pripite sau nefondate pentru încheierea anchetei. Acestea trebuie să ia toate măsurile rezonabile de care dispun pentru a asigura examinarea probelor referitoare la incident, inclusiv declarațiile martorilor oculari și probele medico-legale. Orice deficiență a investigației care le subminează capacitatea de a stabili cauza vătămărilor sau identitatea persoanelor responsabile riscă să contravină acestui standard [1, § 37]. Prin urmare, este inadmisibilă argumentarea probatoriului doar pe declarațiile prezentate de către o parte în proces, și anume, reprezentanții statului, care au efectuat reținere. Investigația trebuie să fie una multilaterală, cu evaluarea tuturor probelor relevante, pentru stabilirea circumstanțelor de fapt și constatarea aplicării relexor tratamente. Ineficiența investigației determină constatarea încălcării articolului 3 sub aspect procedural și încălcarea obligației pozitive a statului de a investiga plângerile de aplicare a torturii, tratamentului inuman și degradant.

Aprecierea Curții

Curtea constată că reclamantul a suferit numeroase leziuni după coliziunea sa cu poliția. Din declarațiile reclamantului reiese că acesta a fost maltratat atât în timpul arestării, cât și după ce a fost escortat la secția de poliție. Curtea nu a făcut o distincție între vătămările cauzate în timpul reținerii și/sau la secția de poliție [1, § 38]. Observăm că Curtea nu a evidențiat diferite episoade în maltratarea reclamantului în dependență de momentul aplicării relexor tratamente și anume la reținere sau escortarea acestuia la secție de poliție. Abordarea respectivă se bazează pe calificarea maltratării ca una continue, pornind de la faptul că în toată această perioadă reclamantul a fost sub controlul reprezentanților statului, față de acesta fiind aplicată forța fizică excesivă, inclusiv după ce acesta a fost luat sub controlul organelor de drept. Vătămările survenite de reclamant nu deferă după natura sau originea lor, ceea ce determină adoptarea acestei abordări de către Înalță Curte.

În cazul respectiv, probele prezentate de către reclamant corespund standardului „dincolo de orice dubiu rezonabil”, fiind probat că reclamantul a fost reținut, iar după eliberarea acestuia în cadrul examinării medicale este constatată prezența vătămărilor corporale, în special fractura brațului stâng.

În versiunea evenimentelor prezentată de către Guvern, reclamantul și martorii există discrepanțe substanțiale. În schimb, vătămările corporale suferite de către reclamant par să fie mai coerente cu relatarea sa despre evenimente și cu cea a martorului I. R., mai degrabă decât cu relatarea ofițerilor de poliție și a celorlalți martori [1, § 38]. În acest caz, Curtea a analizat două versiuni diferite a originii vătămărilor corporale a reclamantului, cea a reprezentanților organelor de drept și cea a pretinsei victime. Prezența discrepanțelor între declarațiile victimei și a colaboratorilor organelor de drept arată tendința de mușamalizarea cauzei și încercarea de a minimiza vinovăția autorităților. Coroborând aceste declarații cu vătămările corporale a reclamantului și probele prezentate, CtEDO a constatat încălcarea obligației negative a statului de a se abține de la aplicarea relexor tratamente față de persoanele reținute.

La calificarea încălcării art. 3 Curtea aplică două praguri în evaluare a suferințelor reclamantului. Primul prag descrie depășirea unul grad de suferințe minime aferente privării de libertate a persoanei. Depășirea acestui prag determină necesitatea analizei gradului de suferințe a reclamantului, fiind determinată aplicarea tratamentului inuman sau degradant. Suferințe fizice și psihice puternice ale victimei, care depășesc pragul tratamentului inuman sau degradant se încadrează în tortură, care include suferințe fizice și psihice puternice. În cazul *Prepeșița c. Republicii Moldova*, gradul de suferințe ale victimei a depășit pragul minim de incomodități aferente privațiunii de libertate, față de reclamant fiind aplicată forța fizică excesivă în timpul reținerii, care a determinat survenirea vătămărilor corporale ale victimei. În absența unei explicații plauzibile a originilor vătămărilor, CtEDO a constatat aplicarea relexor tratamente față de reclamant. Prin urmare, a avut loc încălcarea prevederilor Convenției sub aspect material [1, § 39]. În hotărârea respectivă Înalță Curte a operat cu termenul „relexor tratamente”, necalificând acestea ca tortură, tratament inuman sau degradant. Însă, pornind de la jurisprudența Curții Europene putem conchide că încălcările constatate se încadrează în conceptul tratamentului inuman, reclamantul suferind durere fizică, care a determinat suferințe psihice, ce nu ating pragul de gravitate a torturii. În plus, aceste suferințe au fost cauzate reclamantului fără un anumit scop, trăsătură caracteristică tratamentului inuman sau degradant.

Analizând investigația efectuată de către autorități, Curtea a remarcat prezența următoarelor încălcări: pornirea urmăririi penale peste 6 luni după depunerea plângerii de către reclamant, ignorarea plângerii, încercarea de influențare a declarațiilor martorului de către organul de urmărire penală, neîntreprinderea acțiunilor pentru coroborarea declarațiilor polițiștilor, care au efectuat reținere cu declarațiile martorilor, neefectuarea unei confruntări între reclamant și polițist, care l-au reținut. Bazându-se pe aceste argumente, CtEDO a constatat încălcarea art. 3 sub aspect procedural [1, § 41]. Prin urmare, a fost constatată ineficiența investigației, examinarea unilaterală a probelor, bazate pe versiunea reprezentanților organelor de drept, care au efectuat reținere. La examinarea plângerii privind aplicarea rețelor tratamente reprezentanții statului nu au întreprins toate acțiunile procedurale necesare pentru elucidarea circumstanțelor de fapt, stabilirea tuturor aspectelor esențiale ale cauzei, care ar permite constatarea prezenței sau lipsei aplicării rețelor tratamente față de reclamant. În acest caz statul nu a respectat obligația pozitivă de investigare efectivă a tuturor plângerilor de aplicarea rețelor tratamentul față de persoanele în custodia statului, nefiind efectuate acțiunile procesuale necesare. CtEDO a concluzionat că investigația desfășurată nu corespunde standardelor impuse de prevederile articolului 3 din Convenție, fiind prezentă încălcarea Convenției sub aspect procedural.

Executarea hotărârii

Cazul *Prepețița v. Republica Moldova* a fost calificat de către Departamentul de Executare a Deciziilor CtEDO ca fiind un caz repetitiv, încălcări similare fiind constatate în cazurile printre care *Victor Savitchi v. Republica Moldova*, *Petru Rosca v. Republica Moldova*, *Cazanbaev v. Republica Moldova*, *Doroseva v. Republica Moldova*, *Caracet v. Republica Moldova*, *Sochichiu v. Republica Moldova*, *Gorea v. Republica Moldova*, *Parnov v. Republica Moldova*, *Mitu v. Republica Moldova*. În cazul *Prepețița v. Republica Moldova* reclamantului i-a fost achitată satisfacția echitabilă, nefiind raportate măsuri legislative, administrative sau de altă natură implementate pentru a nu admite repetarea încălcărilor constatate. Pornind de la cele expuse mai sus, decizia în prezent este neexecutată [4].

Problemele sistemice subliniate de cauza *Prepețița v. Republica Moldova*

Pe parcursul anilor 2012-2022 a fost adoptat un șir de acte legislative, normative și instituționale, care reglementează modul de aplicare a forței la reținere, în special: *Legea nr. 218 din 19 octombrie 2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc* [5], *Ordinul cu privire la aprobarea ghidului de intervenție profesională în exercițiul funcției* [6], *Regulamentul cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant* [7], *Hotărârea de Guvern nr.474 din 19.06.2014 cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora* [8], *Procedurile Standard de Operare pentru Poliție – o abordare bazată pe drepturile omului* [9].

Cu toate acestea, aplicarea forței excesive la reținere și neinvestigarea cazurilor de aplicare a rețelor tratamente în prezent rămâne o problemă sistemică. Această concluzie se bazează atât pe constatările CtEDO în cazurile, care se referă la aplicarea abuzivă a forței la reținerii, cât și pe datele statistice prezentate de către poliție. Pe parcursul a nouă luni ale anului 2021, în privința a 105 angajați ai poliției au fost pornite 72 cauze penale (față de 78 cauze penale în perioada anului 2020). Din numărul total, 17 cauze penale au fost trimise în judecată, iar 7 au fost clasate [10, p. 17]. În *Raportul privind activitatea poliției (9 luni anul 2021)* nu au fost menționate infracțiunile incriminate polițiștilor. Cu toate acestea, în *Raportul de activitate a poliției pentru 6 luni ale anului 2022* a fost menționat numărul și componente de infracțiuni incriminate polițiștilor. În conformitate cu datele prezentate în *Raport*: „Pe parcursul perioadei a 6 luni ale anului 2022 în privința angajaților Poliției au fost pornite 65 cauze penale, comparativ cu 63 anul precedent, ce atestă creștere cu 3,1%. Din ele, au fost înregistrate 20 cazuri pe efectiv care cad sub incidența articolelor din *Codul Penal al Republicii Moldova* privind acte de corupție, 9 cazuri privind traficul de influență, 8 cazuri privind tortură, tratamentul inuman sau degradant, 8 cazuri privind încălcarea *Regulamentului circulației rutiere* (3 cazuri privind conducere mijlocului de transport în stare de ebrietate), 4 cazuri privind acte de huliganism, 2 cazuri privind abuzul de putere sau abuzul de serviciu, altele - 14” [10, p. 17].

În conformitate cu prevederile Codului de Procedura Penală [11] și Lege Nr. 320 din 27-12-2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului [12], în atribuțiile polițistului intră: asigurarea pazei și funcționării, în condițiile legii, a locurilor de reținere organizate în cadrul unităților de poliție (art. 21 alin. (1) lit. j); asigurarea deținerii persoanelor reținute în izolatoarele de detenție provizorie, precum și escortarea acestora (art. 21 alin. (1) lit. k); contribuirea la aducerea în autoritățile sau instituțiile publice respective, la solicitarea acestora, a persoanelor care se sustrag de la prezentarea obligatorie, în conformitate cu legislația (art. 21 alin. (1) lit. l); reținere și deținere în locuri special stabilite străinii care au intrat clandestin, se află ilegal și sînt supuși expulzării de pe teritoriul Republicii Moldova (art. 21 alin. (1) lit. p); a) executarea mandatelor și deciziilor instanțelor de judecată pentru punerea persoanelor în stare de arest preventiv, hotărârile instanțelor de judecată, ale procurorilor și ofițerilor de urmărire penală pentru aducerea silită a persoanelor care, fiind citate, se sustrag de la prezentarea în organele respective; (art. 22, lit. a), reținerea și identificarea făptuitorilor (art. 24 alin. (4)). Din cele expuse mai sus, constatăm că în cazurile de pornire a urmăririi penale de aplicare a rețelilor tratamente de către polițiști menționate în Raportul de activitate a poliției pentru 6 luni ale anului 2022 au avut loc la reținere și în perioada detenției inițiale a persoanei în Inspectoratul de Detenție Provizorie/ Preventivă (în continuare IDP) pe o perioadă scurtă de timp, dar nu mai mult de 72 de ore [11, Art. 165 alin. (1)].

Cu părere de rău constatăm că datele prezentate de poliție, nu arată numărul de cazuri de tortură sau alte acte de rele tratamente reale înregistrate la reținerea tuturor persoanelor, motiv din care este dificil de realizat o analiză exhaustivă. Totuși, în Registrele de evidență a recepționărilor și transmiterii plângerilor, declarațiilor sau altor informații despre pretinse fapte de tortură, tratament inuman sau degradant în cele 39 inspectorate teritoriale ale poliției au fost înregistrate 140 cazuri de tortură pe parcursul anului 2021. Toate cazurile sesizate au fost raportate procurorilor, care au constatat abateri doar în 2 cazuri [13, p. 180-181]. Observăm o discrepanță majoră între numărul de plângeri și numărul de dosare penale pornite, acestea fiind pornite doar în 1.43% de cauze.

În topul inspectoratelor de poliție cu cele mai multe sesizări de tortură se numără: Inspectoratul de Poliție Anenii Noi (24 cazuri); Inspectoratul de Poliție Hâncești (24 cazuri); Inspectoratul de Poliție Căușeni (20 cazuri); Inspectoratul de Poliție Telenești (18 cazuri); Inspectoratul de Poliție Rezina (10 cazuri); Inspectoratul de Poliție Edineț (9 cazuri); IP Dondușeni (7 cazuri), Inspectoratul de Poliție Comrat (5 cazuri). Menționăm că, în conformitate cu raportul Oficiului Avocatului Poporului pentru anul 2021, datele prezentate nu reprezintă cifra reală, deoarece în Registrul respectiv sunt notate cu precădere cazurile sesizate la 112 sau unitatea de gardă a inspectoratului teritorial de poliție [13, p. 180-181].

În același timp, au fost sesizate 661 de cazuri de aplicare a forței în exces la reținerea persoanelor în anul 2021. Pe nici una din cauzele sesizate organele procuraturii nu s-au expus, la momentul elaborării Raportului privind respectarea drepturilor omului în anul 2021 de către Oficiul Avocatului Poporului (în continuare OAP). În pofida celor 801 de situații, ce presupun alegerii de tortură și/sau abuz în exces la reținere, datele prezentate de Inspectoratul General de Poliție ne arată, că în perioada de referință au fost 14 sesizări privind tortura (166/1 Cod penal); inițiate 8 anchete de serviciu; pornite doar 7 cauze penale, dintre care 1 cauză a fost clasată, 1 remisă în judecată și pe alte 5 nu a fost luată vreo decizie. Analizând datele sus-menționate, în viziunea OAP, este evident, că există o confuzie referitor la înregistrarea, raportarea și informarea pe orizontală despre toate cazurile de abuz la reținere. În același timp, practica penală cunoaște puține cazuri când judecătorii de instrucție au emis încheieri interlocutorii pe faptele invocate de apărare sau bănuit privind tortura sau alte acte de rele tratamente admise la reținere. La fel, OAP menționează prezența unui decalaj extrem de mare dintre numărul de sesizări remise organelor procuraturii și numărul de cauze penale pornite. Investigația plângerilor de aplicare a torturii, tratamentului inuman și degradant trebuie să întrunească cinci criterii, precum caracterul adecvat, minuțiozitatea, imparțialitatea și independența, promptitudinea și controlul public [14] [13, p. 180-181].

Din cele expuse mai sus, putem constata că recurgerea la forța fizică excesivă în timpul reținerii reprezintă o încălcare des întâlnită în sistemul organelor polițienești ale Republicii Moldova. Această stare de fapt este determinată de nerespectarea principiului proporționalității la aplicarea forței fizice și evaluarea necorespunzătoare a rezistenței, pericolului social al persoanei reținute coroborat cu vârsta, sexul, agresi-

vitătea, prezența sau lipsa armelor, cât și aprecierea altor criterii esențiale pentru determinarea modului de aplicare a forței fizice proporțional cu comportamentul persoanei reținute. Remarcăm că orice nerespectare a principiului proporționalității încalcă demnitatea umană, obligație negativă a statului de a se abține de la aplicarea relexor tratamente și este contrară art. 3 din CEDO. În plus, recurgerea excesivă la forță la reținere este îmbinată cu impunitatea colaboratorilor organelor de drept. Numărul plângerilor adresate este disproporțional cu numărul proceselor penale pornite, ceea ce pune sub semnul întrebării calitatea investigației plângerilor de aplicare a relexor tratamente. Neinvestigarea determină lipsa unui remediu pe plan național, care ar duce la tragerea la răspundere disciplinară sau penală a colaboratorilor organelor de drept, ce aplică forța fizică și mijloace speciale abuziv.

În pofida reglementărilor din Codul de Procedura Penală (în continuare CPP), care oferă o protecție victimelor torturii, tratamentului inuman și degradant prin introducerea unor garanții suplimentare, în practică acestea nu sunt protejate, iar plângerile de aplicare a relexor tratamente rămân neinvestigate. În acest context, menționăm prevederile art. 10 alin. (3¹) din CPP, în conformitate cu care „*Sarcina probațiunii neaplicării torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante îi revine autorității în a cărei custodie se află persoana privată de libertate, plasată la dispoziția unui organ de stat sau la indicația acestuia, sau cu acordul ori consimțământul său tacit*” [11, art. 10 alin. (3¹)]. Această reglementare corespunde prezumției de aplicare a relexor tratamente, care s-a cristalizat în jurisprudența CtEDO. În special, remarcăm că față de autoritățile statului nu se operează prezumție de nevinovăție, acestea fiind obligate să probeze neaplicarea relexor tratamente față de persoanele, care se află în custodia statului. În caz contrar, orice vătămare suferită de persoană în timp ce aceasta era în custodia statului va fi calificată ca tortură, tratament inuman sau degradant în dependență de gravitatea suferințelor victimei.

În această ordine de idei, menționăm faptul că gradul de bănuială rezonabilă, care determină pornirea procesului penal este mult mai redus decât cel, care se aplică la pornirea urmăririi penale în cadrul altor infracțiuni. În plus, termenul rezonabil de pornire a urmăririi penale este micșorat în cazul plângerilor de aplicare a relexor tratamente, ceea ce determină necesitatea stabilirii circumstanțelor esențiale a cazului de pretinsă maltratare într-un termen restrâns. În conformitate cu prevederile art. 274 alin. (3¹) „În cazul în care din cuprinsul actului de sesizare sau de constatare rezultă bănuiala de săvârșire a unei infracțiuni prevăzute la art. 166¹ din Codul penal, procurorul urmează să decidă asupra acesteia corespunzător alin. (1) din prezentul articol, într-un termen ce nu va depăși 15 zile” [11, art. 274 alin. (3¹)].

Garanțiile suplimentare acordate victimei relexor tratamente sunt reglementate de următoarele prevederi din CPP, după cum urmează: art. 58 alin. (5¹) „*Victima actelor de tortură, a tratamentelor inumane sau degradante este supusă expertizei judiciare asupra stării psihice sau fizice*”, art. 60 alin. (1¹) „*Partea vătămată recunoscută în infracțiunile de tortură, tratamente inumane sau degradante este supusă expertizei judiciare asupra stării psihice sau fizice dacă nu a fost supusă expertizei judiciare în condițiile art. 58*”, art. 143 alin. (1) „*Expertiza se dispune și se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea: 3¹) stării psihice și fizice a persoanei în privința căreia se reclamă că s-au comis acte de tortură, tratamente inumane sau degradante*”, art. 147 alin. (1¹) „*În cazul torturii, efectuarea expertizei judiciare complexe, cu operarea examinării medico-legale, psihologice și, după caz, a altor forme de examinare, este obligatorie*” [11]. Aceste reglementări determină obligația colaboratorilor organelor de drept să colecteze multilateral probatoriu, bazându-se, în special, pe rezultatele expertizei judiciare asupra stării psihice sau fizice a victimei torturii, tratamentului inuman sau degradant. Importanța efectuării expertizei se manifestă, în special, prin posibilitatea constatării aplicării metodelor de tortură psihologică, iar rezultatele acestea reprezintă probe importante în cadrul dosarului penal pornit pe baza infracțiunii reglementate de art. 166¹ CP.

În temeiul art. 262 alin. (4¹) plângerile de aplicare a torturii, tratamentului inuman sau degradant sunt examinate de către procuror, ceea ce reprezintă garanție a imparțialității și independenței organului, care examinează plângerile de aplicare a relexor tratamente. În special, prin determinarea competenței speciale a procurorului de a investiga cazurile de aplicare a torturii, tratamentului inuman sau degradant, autoritățile au urmărit ca scop evitarea interdependenței dintre subiecții care aplică relexor tratamente și cei, care trebuie să investigheze cazurile de comitere a infracțiunii prevăzute la art. 166¹ CP.

În pofida șirului vast de garanții procesuale introduse pentru a asigura examinarea multilaterală, completă, obiectivă și sub toate aspectele a plângerilor de aplicare a rețelilor tratamente, acestea, în practică, rămân neinvestigate, concluzia, care se bazează pe numărul mare a plângerilor de aplicare a rețelilor tratamente și un număr mic de dosare, care sunt examinate în instanța de judecată.

În altă ordine de idei, problematica aplicării forței fizice la reținere se evidențiază prin analiza numărului de cazuri de reținere a persoanelor cu vătămări corporale. OAP a înregistrat (urmare a sintezelor operative din sistemul penitenciar) 208 cazuri de reținere a persoanelor cu leziuni cauzate înainte de reținere și **23 cazuri de leziuni** obținute în timpul reținerii. Datele respective reflectă doar informațiile privind persoanele plasate în izolatoarele de urmărire penală și nu pentru toate persoanele reținute. Urmare a unor demersuri, Avocatul Poporului a primit rapoarte incomplete de la angajații poliției privind circumstanțele leziunilor la persoanele reținute de aceștia, inclusiv asigurarea garanțiilor fundamentale la reținere [13, p. 180-181]. Într-un alt raport al OAP, era menționat despre înregistrarea a 23 de cazuri de leziuni provocate la reținere de către angajații poliției IP Cahul; IP Bălți, IP Strășeni, IP Anenii Noi și DP Chișinău [15].

Din cele expuse mai sus putem constata, că în prezent din datele statistice prezentate de către poliție, procuratura, Oficiul Avocatului Poporului este imposibilă determinarea numărului exact de persoane, care suferă vătămările corporale în timpul reținerii sau în perioada în care acestea se află în IDP. Nici un organ nu prezintă statistica tuturor cazurilor de aplicare a forței fizice la reținere, care se soldează cu vătămări corporale a persoanei reținute. În plus, nu există o statistică unică a plângerilor adresate pe motivul abuzului de forță la reținere. Diferiți subiecți oficial prezintă date statistice diferite, ceea ce creează o neclaritate în determinarea complexității problemei.

Concluzii

Aplicarea disproporționată a forței fizice la reținere și exortare a persoanei, nedocumentare corespunzătoare și lipsa datelor statistice a numărului de persoane, care au suferit vătămări corporale în timpul reținerii, impunitatea colaboratorilor organelor de drept, un număr extrem de mic de dosare penale pornite pe baza prezenței componentei de infracțiune prevăzute de art. 166¹ în raport cu numărul de plângeri înregistrate determină catalogarea problemei aplicării excesive a forței la reținere, ca fiind una sistemică.

Această problemă, coroborată cu impunitatea colaboratorilor organelor de drept și neinvestigarea promptă și multilaterală a plângerilor de aplicare a rețelilor tratamente, determină, pe de o parte, încălcarea obligației negative a statului de a se abține de la aplicarea torturii, tratamentului inuman și degradant, iar, pe de altă parte, încălcarea obligației pozitive de investigare a plângerilor de aplicare a rețelilor tratamente. Observăm prezența unei discrepanțe între cadrul legal existent, care reglementează condițiile și gradualitatea aplicării forței la reținere și practica aplicării forței fizice și a mijloacelor speciale de către colaboratorii organelor de drept.

Înregistrarea mai multor plângeri din cauza abuzului de forță la reținere și prezența unui număr mic de dosare penale pornite pe baza acestor plângeri arată neinvestigarea multilaterală a plângerilor respective și lipsa aplicării graduale a forței fizice și a mijloacelor speciale de către colaboratorii organelor de drept. Nerespectarea standardului de investigare a cazurilor de aplicare a rețelilor tratamente impus de exigențele art. 3 din Convenție arată ineficiența garanțiilor procesuale prevăzute de CPP, care rămân inaplicabile în practică, în special în cazurile recurgerii la metode de tortură psihologică sau adresarea plângerilor de preținsă aplicare a unui tratament inuman sau degradant.

Propuneri:

Parlamentului:

1) Modificarea prevederilor art. art. 166¹ CP prin introducerea sintagmelor „pedeapsa inumană”, „pedeapsa degradantă”, care reprezintă încălcarea art. 3 în jurisprudența CtEDO, însă nu sunt incriminate de CP al Republicii Moldova.

Procuraturii Generale:

1) Instituirea unui control riguros din partea procurorului ierarhic superior, pentru verificarea refuzurilor de pornire a urmăririi penale pe baza plângerilor de aplicare a torturii, tratamentului inuman sau degradant, în general, a forței excesive la reținere, în particular.

2) Organizarea cursurilor specializate, pentru aprofundarea cunoștințelor procurorilor în calificarea faptelor infracționale ca fiind „tratament inuman” și „tratament degradant” în lumina jurisprudenței CtEDO, pentru a preveni încălcările ulterioare determinate de neinvestigarea plângerilor de aplicare a relexor tratamente.

3) Adoptarea unui Ghid intern cu descrierea standardelor de investigare a unei plângeri de aplicare a relexor tratamente în conformitate cu exigențele art. 3 care reies din jurisprudența CtEDO și standardele Protocolului de la Istanbul.

Ministerului Afacerilor Interne:

1) Modificarea fișei de post a lucrătorilor medicali, care efectuează examinarea medicală și acordă asistență medicală persoanelor reținute, prin includerea obligației de raportare a cazurilor de constatare a prezenței leziunilor corporale la persoanele reținute/deținute la procuror.

Inspectoratului General de Poliție:

1) Atenționarea colaboratorilor organelor de drept referitor la necesitatea respectării obligației de raportare a tuturor cazurilor de aplicare a forței fizice și a mijloacelor speciale la reținere.

2) Instituirea unui control special cu scopul verificării respectării obligației de raportare prin coraportarea corespunderii raportărilor respective cu plângerile de aplicare a forței excesive.

3) Atenționarea colaboratorilor organelor de drept referitor la necesitatea respectării garanțiilor procesuale privind neaplicarea torturii, în special, a dreptului la examinare medicală.

4) Atenționarea colaboratorilor organelor de drept, a lucrătorilor medicali, cât și a altor subiecți, care interacționează cu persoanele reținute referitor la necesitatea respectării obligației de raportare a cazurilor de tortură și relexor tratamente la procuror, ceea ce corespunde standardelor Protocolului de la Istanbul.

Referințe:

1. *Cauza Prepeleța c. Republicii Moldova cerere nr. 50799/14 din 23 iunie 2014, decizie din 3 decembrie 2019.* [Accesat 25.02.2022] Disponibil: PREPELEȚA v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA (coe.int)
2. *Mîțu c. Republicii Moldova cerere nr. 23524/14 din 23 iunie 2014, decizie din 30 iunie 2020.* [Accesat 25.02.2022] Disponibil: MÎȚU v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA (coe.int)
3. *Code of Conduct for Law Enforcement Officials Adopted by General Assembly resolution nr. 34/16917 at 17 December 1979.* [Accesat 25.02.2022] Disponibil: Code of Conduct for Law Enforcement Officials | OHCHR
4. *Repeleța v. the Republic of Moldova Repetitive Case 50799/14 Pending Standard Procedure Judgment date: 03/12/2019 Final judgment date: 03/12/2019.* [Accesat 25.02.2022] Disponibil: PREPELEȚA v. the Republic of Moldova (coe.int)
5. *Lege nr. 218 din 19-10-2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc.* În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14.12.2012, nr. 254-262. [Accesat 25.02.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110364&lang=ro
6. *Ordinul cu privire la aprobarea ghidului de intervenție profesională în exercițiul funcției din 11.01.2018.* [Accesat 25.02.2022] Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/ghid_privind_interventia_profesionala_in_exercitiul_funcției.pdf
7. *Procuratura Generală Ordin nr. 77 din 31-12-2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant.* În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 06.06.2012, nr. 147-151. [Accesat 25.02.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=45990&lang=ro
8. *Hotărâre nr. 474 din 19-06-2014 cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora.* În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 24.06.2014, nr. 167-168. [Accesat 25.02.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130943&lang=ro#
9. *Procedurile Standard de Operare pentru Poliție – o abordare bazată pe drepturile omului Chișinău 2020.* [Accesat 25.02.2022]. Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/procedurile_standard_ro.pdf
10. *Raportul privind activitatea poliției 9 luni anul 2021.* [Accesat 25.02.2022] Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/raport_cu_privire_la_activitatea_poliției_9_luni_2021.pdf

11. *Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14.03.2003*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 05.11.2013, nr. 248-251. [Accesat 25.02.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133060&lang=ro#
12. *Lege nr. 320 din 27-12-2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 01.03.2013, nr. 42-47.
13. *Raport privind Respectarea Drepturilor și Libertăților Omului în Republica Moldova în Anul 2021*. Accesat 25.02.2022] Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf
14. *Eradicating impunity for serious human rights violations Guidelines adopted by the Committee of Ministers on 30 March 2011 at the 1110th meeting of the Ministers' Deputies*. [Accesat 25.02.2022] Disponibil: [h-inf_2011_7en.book \(coe.int\)](http://h-inf_2011_7en.book(coe.int))
15. *Raport Periodic anul 2021 Siguranța la Poliție 01 Ianuarie - 31 Decembrie 2021*. [Accesat 25.02.2022] Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/Raport_anual_periodic_politie2021.pdf

Notă: *Articolul este elaborat în baza comunicării de la Conferința științifică internațională „Prezentul și viitorul ordinii juridice și a drepturilor omului. De la provocări sociale, etice și juridice la oportunități de dezvoltare și cooperare”, organizată la data de 17-18 iunie 2022, USM, în cadrul proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (cifru 20.80009.1606.15).*

Date despre autor:

Veronica POZNEACOVA, doctorandă, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: veronicapozneacova@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0762-5049

Prezentat la 13.10.2023